

**TABIIY XAVFI YUQORI BO'LGAN ZONALAR DAVLAT KADASTRI
OBYEKTLARINING RO'YXATGA OLISHNI RAQAMLASHTIRISH**

Siddikova Iroda Akmal qizi,

Baxtiyorova Shodiyona Nurmajet qizi

Qarshi muhandislik-iqtisodiyot instituti, 2-bosqich magistranti.

ANNOTATSIYA: *Mazkur maqolada tabiiy xavfi yuqori bo'lgan zonalar davlat kadastr obyektlarining ro'yxatga olishni raqamlashtirish, kadastr tadqiqotlarining asosiy maqsadlaridan biri ko'chmas mulkning grafik va atribut ma'lumotlarini kompyuter muhitiga o'tkazish orqali fazoviy axborot tizimining infratuzilmasini yaratish ishlarini bajarish bo'yicha ma'lumotlar keltirib o'tilgan.*

Kalit so'zlar. *Tabiiy xavfi, davlat kadastr, ro'yxatga olish, grafik, atribut ma'lumotlari, kompyuter va dasturlar.*

**NUMBERING OF REGISTRATION OF STATE CADASTRAL OBJECTS OF
ZONES WITH HIGH NATURAL DANGER**

ABSTRACT: *In this article, one of the main goals of cadastral studies is to digitize the registration of state cadastral objects of zones with high natural risk, to create the infrastructure of the spatial information system by transferring graphic and attribute data of real estate to a computer environment. data are cited.*

Keywords. *Natural hazards, state cadastre, registration, graphics, attribute data, computer and software.*

Umumjahon tushunchasi bo'lgan kadastr globallashib borayotgan dunyomizda mamlakatlar taraqqiyoti, mulk huquqlarini himoya qilish va shaxslarning kelajagi uchun katta ahamiyatga ega.

Bugungi kadastr tadqiqotlarining asosiy maqsadlaridan biri ko'chmas mulkning grafik va atribut ma'lumotlarini kompyuter muhitiga o'tkazish orqali fazoviy axborot tizimining infratuzilmasini yaratishdir. Ammo, ko'rinib turibdiki, mamlakatimiz kadastrining umumiy holati bunday ma'lumotlar bazasini shakllantirish uchun yetarli emas. Bu holat ikkinchi kadastr tekshiruvini o'tkazish zarurligini ochib beradi.

Xato chegarasidan tashqarida bo'lgan noto'g'ri sirt o'lchovlari, o'lchash, chizish, hisoblash va cheklash xatolar tegishli qoidalarga muvofiq raqamlashtirish guruhi tomonidan ofisda va dalada o'tkaziladigan tekshirish va baholash natijasida tuzatiladi. Tuzatish operatsiyalarida tuzatish hisoboti va hozirgi vaziyatni va tuzatishdan keyingi vaziyatni ko'rsatadigan eskiz asosida tayyorlanadi.

Yer reestrda yoki yer uchastkalarining ro'yxatdan o'tkazilgan holatidan kelib chiqib, egalik qilish sanasida egalik qilish tamoyillariga ko'ra miqdor bilan chegaralangan holda

yer maydoni bo'yicha xatoliklar va ortiqcha miqdorlar aniqlansa, tegishli moliya muassasasi xabardor qilinadi.

Raqamlashtirish bo'yicha tadqiqotlar turli vaqtlarda va turli o'lchash usullari, o'lchash asboblari va turli substratlar bilan ishlab chiqarilgan kadastr varaqlarini raqamlashtirishga qaratilgan jarayonlar to'plamidir. Kadastr xaritalarini yangilash bo'yicha tadqiqotlarda bo'lgani kabi, raqamlashtirish bo'yicha tadqiqotlarda ham mazmuni va ko'lami bo'yicha kadastrga yangi ma'lumotlar qo'shilmaydi.

Varaqda amalga oshirilgan raqamlashtirish jarayonlarida raqamlashtirish jadvaliga qo'yilgan varaqda bir hil taqsimotda kamida to'rtta nuqta belgilanadi va jadval koordinatalari va haqiqiy varaq koordinatalari o'rtasida koordinata o'zgarishi amalga oshiriladi. Plitalar deformatsiyasini va raqamlashtirishdagi xatolarni bartaraf etish uchun affin konvertatsiyasi bir xil yo'nalishda bo'lmagan va raqamlashtirish maydonini iloji boricha o'rab turgan kamida uchta nuqta yordamida varaq panjara nuqtalarining qiymatlaridan kelib chiqqan holda amalga oshirilishi kerak.

Kompyuter texnologiyalari rivojlanmagan yillarda, sonli bo'lmagan kadastr varaqlarining maydonlari planimetr bilan hisoblab chiqilgan. Planimetr asbobining mexanik tuzilishi tufayli maydonni planimetr bilan hisoblashda yuzaga keladigan xatolar quyidagilardan iborat:

- ✚ Aylanib yuruvchi uchining aylanma chegarasidan chetga chiqishi;
- ✚ Aylanish o'qi joystikga nisbatan moyil,
- ✚ Aylanish tekisligi trolling uchiga nisbatan qiya,
- ✚ Ustun va joystik o'qlarining mexanik xatolari.

Ko'chmas mulk obyektlarining maydonlarni taqsimlash formulalari obyekt kadastrini paytida varaqdagi planimetr yordamida ikki xil odam tomonidan amalga oshirilgan maydonni hisoblashda planimetr asbobining mexanik tuzilishiga qarab maydondagi farqni ifodalaydi. Sirt maydoni bilan bog'liq maydon formulalari amalda bahsli bo'lgan va raqamlashtirish bo'yicha tadqiqotlar mavjud bo'lmagan jihatlar quyidagilardir:

- ✚ Turli o'lchash usullari (grafik, takometrik, fotogrametrik va boshqalar) bilan ishlab chiqarilgan ko'chmas mulk uchun bir xil taqsimlash formulasidan foydalanish,
- ✚ O'lchov usuliga qarab, ko'chmas mulkning burchak nuqtalarida joylashish xatolari e'tiborga olinmaydi,
- ✚ Har xil kadastr substratlarida (karton, poliester, alyuminiy va boshqalar) maydonni tozalash miqdorini hisoblashda bir xil formuladan foydalanish;
- ✚ Mexanik asboblarda yordamida maydonni hisoblangan ko'chmas mulk uchun bir xil taqsimlash maydoni formulasi qo'llaniladi.

Raqamlashtirish bo'yicha tadqiqotlarda joylashuv xatolari birinchi obyekt kadastrini qurishdan vaqtinchalik koordinatalarni olishgacha bo'lgan barcha jarayonlarda maksimal xatolikka yo'l qo'yilishi bilan aniqlanadi.

Ko'chkilarga turli omillar ta'sir ko'rsatadi. Har bir omilning ko'chkilarga ta'sirini aniqlash uchun turli ma'lumotlar kerak. Bu omillar yerdan foydalanish, yog'ingarchilik miqdori,

yoriqdargacha bo'lgan masofa, litologiya, daryo tarmoqlarigacha bo'lgan masofa, balandlik, qiyalik, ko'rinish va yo'lgacha bo'lgan masofa. Adabiyotlarda tez-tez uchrab turadigan tadqiqotlarga o'xshab, rasmlarni tahlil qilish va barcha omillarni o'z ichiga olgan xaritalar yaratish uchun ArcGIS/ArcMap deb nomlangan GISga asoslangan dasturiy ta'minot ishlatiladi.

Ko'chki sezgirligini o'rganish, ayniqsa, ofatlarni boshqarishni rejalashtirishda qo'llanilishi va xavf xaritalarini tayyorlashda katta foyda keltirishi aniq. Ko'chki moyillik xaritalari yerdan foydalanishni rejalashtirishda ham muhim qo'llanma bo'ladi. Davom etilayotgan tadqiqotlar natijasida olingan natijalar viloyat/tuman miqyosida tadqiqotlar o'tkazish zarurligini ham ko'rsatadi. Bundan tashqari, bunday tadqiqotlarni boshqa tabiiy ofatlarga tayyorlash juda muhimdir.

Tabiiy ofatlar inson hayotiga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi va to'xtatishning imkoni bo'lmagan havflar hisoblanadi. Tabiiy havflarni butunlay oldini olish yoki to'xtatib qo'yishning iloji yo'q. Faqatgina, tabiiy havfi yuqori bo'lgan hududlarni o'rganish, ular haqidagi ma'lumotlarni o'z vaqtida yangilab borish, ro'yxatga olish, xaritalarini tuzish hamda himoya zonalarini tashkil etish orqali, tabiiy ofatlardan keladigan havflarga tayyor turishimiz va salbiy natijalar miqdorini kamaytirishimiz mumkin.

Gidrometeorologik hodisalarni monitoring va bashoratlash, Davlat gidrometeorologiya xizmati tomonidan olib boradi. Butun mamlakat bo'ylab ob-havo metestansiyalar va xorijiy davlatlar metestansiyalaridan olingan ma'lumotlar asosida gidrometeorologik jarayon shakllantiriladi. Olingan ma'lumotlarga asosan, xavfli gidrometeorologik jarayonlarning oldini olish, oqibatlarini minimallashtirish uchun tavsiyalar, va bajarilishi majbur bo'lgan ogohlantirish xatlari (byulleteni) ishlab chiqadi. Tavsiya va byulletenlar o'z vaqtida aholini ogohlantirish va xavfsizligini ta'minlashga chora tadbirlar ishlab chiqish uchun mahalliy hokimiyat organlari va iqtisodiyot obyektlari rahbarlari taqdim etadi.

Favqulodda vaziyatlarning yuzaga kelishida tabiiy halokatlar va xavfli geologik jarayonlar alohida ahamiyat kasb etadi. Shu sababli xavfli geologik hodisalarning sabablarini, tarqalish qonuniyatlarini o'rganish zaruriyati tug'iladi. Ushbu jarayonlar baholanadi, bashorat qilinadi va favqulodda vaziyatlarning oldini olish chora-tadbirlari ishlab chiqiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Qambarov U, Osbayov M. Hayot faoliyati xavfsizligi fanidan o'quv-uslubiy ko'rsatma. Farg'ona 2014.
2. I.Ixlosov, D.M.Rizayeva "Davlat kadastrlari asoslari" o'quv qo'llanma Toshkent "NOSHIR" 2019.
3. Aliqulov, G. N., & Aralov, M. M. (2023). Masofadan zondlash ma'lumotlari yordamida irrigatsiya tarmoqlari kartasini tuzish. Research and education, 2(10), 173–180.

4. Aralov Muzaffar Muxammadiyevich. (2024). Development of Graphic Training of Future Engineering Students in Teaching the Science of Topographic Drawing. International Journal of Formal Education, 3(7), 13–16.
5. Aralov Muzaffar Muxammadiyevich, A. M. M. (2024). OTM talabalarining grafik tayyorgarlikligini rivojlantirish vositasi sifatida. Farg'ona Davlat Universiteti, (6), 138.
6. Aralov , M. M., & Halimova , F. A. qizi. (2024). Zamonaviy geodezik usullarda muhandislik obyektlarini o'lchash. Educational Research in Universal Sciences, 3(5), 51–56.
7. Аликулов, Г., & Аралов, М. (2022). Релефнинг рақамли моделларини ушувчисиз учиш аппаратлари ёрдамида яратиш. Innovatsion Texnologiyalar , 47(4), 131–134.
8. Aralov Muzaffar Muxammadiyevich. (2024). Bo'lajak muhandislarning grafik tayyorgarligini rivojlantirishda pedagogik sharoitlar va o'quv-uslubiy ta'minot. Research and education, 3(10), 71–75.
9. Aralov Muzaffar Muxammadiyevich, & Baxtiyorova Shodiyona Nurmajet qizi. (2024). Avtomobil yo'llarini loyihalash va qurishda geodezik ishlarni tashkil etish. Research and education, 3(10), 76–80.
10. railway.uz
11. google.uz